

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויגש וי' בטבת, תשס"ח
מספר 734

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מגילת החורבן של יהודי רומניה (1940-1944) (כתב יד שלא פוענח עד כה)

יהודי "רומניה הגדולה" ("Romania Mare") מנו ערב מלחמת העולם השנייה כ-800,000 נפש, ובסופה נותרו בה כ-450,000 נפש בלבד. בשנים הראשונות שלאחר סיום המלחמה נכתבה מגילת חורבן (שואה), ונרשמו בה רוב המאורעות הטראגיים שאירעו בארבע שנות המלחמה במדינה זו. מטרת כתיבת המגילה הייתה, לדברי המחבר:

רצוננו לקיים לדורות את זכרון ימי האימים... זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח! אל נא תשכח לנצח צעקת המומתים, השרופים והתלויים והשחוטים והקבורים חיים! זכור נזכור לעדי עד את אשר עוללו לנו... תהי נא המגלה הזאת מגנחת עם שאר המגילות המתנות בדמע ודם את השואה שבאה על מיליונים אחים ואחיות מבני עמנו.¹

מבנה המגילה:

מגילה זו מחולקת לשישה חלקים: מבוא, ארבעה פרקים המפרטים את האסונות ופרק הסיום. המבוא דן בשלטון ה"צורר הארור", ה"משחית המטורף מאיבה", הרודן ששלט ארבע שנים, המרשל יון אנטונסקו (Ion Antonescu), "מנהיג המדינה" שבימיו:

הושמדו קהילות שלמות, הוצאו להורג בתי אבות ומשפחות על טפם הרך, נשרפו בתי כנסת ובתי מדרש, הוכחדו ונחרבו מוסדות ציבור ובתי אולפנא... מאות אלפי יהודים נעקרו ממקום מושבם והגלו למרחקים... נהרי נחלי דם נקי נשפכו כמים. מנהיגים ורבנים, תלמידי חכמים ומורים, אנשי רוח ואנשי מעשה, פאר יהדות הארץ הזאת והדרה נפלו בשבילים.

בפרק הראשון המחבר מונה את הצעדים שנקטו השלטונות נגד יהודי רומניה: הטפת השנאה ליהודים בקרב התושבים ופרסום גזרות חדשות מדי יום; הוצאת הדת היהודית מכלל הדתות המוכרות; הלאמת בתים ונכסי-דלא-ניידי ושווד רכוש יהודי; גירוש אלפי משפחות יהודיות מדירותיהן; חיוב הסוחרים ובעלי המלאכה לפתוח את עסקיהם ב"ימים הנוראים"; החרמתם והצתתם של בתי כנסיות וחילול ספרי תורה.

עוד צוינו בפרק זה הפוגרומים הראשונים: **הטבח הראשון בדורוהוי** (Dorohoi), שאירע ב-1 ביולי 1940, ובו נרצחו כ-100 יהודים, בהם תינוקות, ילדים נשים, גברים וזקנים ועשרה חיילים. **הטבח השני בבוקרשט** (Bucuresti), שאירע בין 21 ל-23 בינואר 1941 (טבת תש"א), ובו נרצחו כ-130 יהודים, בהם שני האחים יעקב ויוסף גוטמן, בניו של הרב צבי גוטמן, אב בית דין בעיר, שהוא עצמו נאסר ונורה פעמיים וניצל ממוות ליד בניו. 15 גופות של נרצחים נתלו על אנקולים בבית המטבחיים כבהמות, והודבקו עליהן תו "בשר כשר". ה"לגיונרים", חברי המפלגה הנאצית "משמר הברזל" (Garda de Fier), ששאפו להשתלט

¹ עד כה ראינו שש מגילות שנכתבו על השואה: 1. משה פראגר, **מגילת השואה**, קינה על חורבן בית ישראל באירופה, ירושלים תשכ"ז; 2. מיכל שרף, **מגילת היטלר בצפון אירופה** (ספרות יהודית במרוקו ובתוניסיה על מפלת הנאצים), מכון הברמן למחקרי ספרות, לוד תשמ"ח; 3. אבא קובנר, **מגילות העדות** (עורך ומביא לאור שלום לוריא), מוסד ביאליק ירושלים תשנ"ג (יש בספר חמש מגילות על השואה); 4. אביגדור שנאן, **מגילת השואה בעברית ובאנגלית**, הוצאת מכון שכתר למדעי היהדות, ירושלים 2003, 2004; 5. בער מארק, **מגילת אושוויץ** ביידיש, הוצאת פרולוג ישראל בוך, ת"א 1977; 6. יצחק מנחם מנדיל שטיינמץ, "קינה לשואת אושוויץ", בעברית וביידיש, בספר **עדות חיה**, לונדון תשנ"ח, עמ' 292-283.

על המדינה, להשליט משטר של טרור ולחסל את כל היהודים, פגעו ב-25 בתי כנסיות בעיר והציתו את בית הכנסת הספרדי הגדול והמפואר "קהל גרנדה" ואת בית המדרש האשכנזי הישן. מאות יהודים נחטפו מבתיהם, מבתי הכנסיות ומהרחובות והובלו אל מעונות המשטרה ה"לגינרית", ושם הוכו ועונו.

בפרק השני הוזכרו עוד שני פוגרומים: **הטבח השלישי ביאסי (Iasi)**, בירת מולדובה (Moldova), בסוף יוני ובתחילת יולי 1941, ובו נרצחו יותר מ-10,000 יהודים, בהם כמה אלפים שהוכנסו ב-33 קרונות סגורים, ב"רכבות המוות", ללא אוויר לנשימה, שהסתובבו ימים רבים על פסי הרכבת וכמחציתם גוועו בצמא, או מתו מחום, מחנק ומשיגעון. **והטבח הרביעי, שאירע בסלע רוזנובאנו (Stanca Rosnovanu)**, בעיירה סקולני הסמוכה ליאסי, ב-27 ביוני 1941, יומיים לפני תחילת הטבח ביאסי. בטבח זה נרצחו 311 יהודים, ביניהם שבעה תינוקות שנזרקו לבור חבוקים בידי אמותיהם.

הפרק השלישי דן בגירוש יהודי מחוז דורוהוי וחבלי הארץ בוקובינה (Bucovina) ובסרביה (Basarabia) לטרנסניסטריה. מתוך כ-150,000 המגורשים מתו כ-90,000 מחמת הקור, הרעב, מגפות הטיפוס והדיזנטריה ורצח על ידי הגרמנים והרומנים. רק כ-60,000 מהם חזרו לבתיהם.²

בפרק הרביעי בעל המגילה מבכה את מצבם הקשה של כ-150,000 יהודי צפון טרנסילבניה, שהועברו בקיץ 1940 על פי "דיקטאט וינה", משלטון רומני לשלטון הונגרי. בסיון תש"ד הוקמו בטרנסילבניה גטאות גדולים, ולאחר שבועות אחדים גורשו תושביהם למחנות המוות באושוויץ. בסוף המלחמה, במאי 1945, חזרו לרומניה רק 29,405 יהודים. יותר מ-120,000 נשרפו בכבשנים ונפלו על "קידוש השם". בין הקרבנות הללו היו תלמידי ישיבות וחכמים מהקהילות המפוארות קלוז' (Cluj), אורדיה-מארה (Oradea-Mare), סאטו-מארה (Satu-Mare) וקהילות אחרות.

המחבר הזכיר גם את הטבח החמישי בעיירה סרמאש (Sarmas) ליד טורדה (Turda), שבו נרצחו 126 יהודים, יונקים, תינוקות, ילדים, נשים, גברים וזקנים, בלילה שבין ה-16 ל-17 בספטמבר 1944, ערב ראש השנה תש"ה. עוד הוא מבכה את טביעת שתי אֶגְיוֹת המעפילים: "סטרומה" (Struma) ב-24 בפברואר 1942 (ז' באדר תש"ב) ו"מפקורה" (Mefkura) ב-5 באוגוסט 1944 ("י"ז במנחם אב תש"ד), שהפליגו מנמל קונסטנצה שבים השחור לכיוון ארץ ישראל, כשבהן יותר מ-1,100 מעפילים, בכללם פליטים מפולין ומהונגריה ויתומים מטרנסניסטריה, והוטבעו בים ליד נמל איסטנבול.

בפרק הסיום המחבר מתאר את כוונתם של הפשיסטים לעשות את רומניה ל"יודן-ריין" – נקיייה מיהודים. הם אף הכינו קרונות להובלתם של היהודים למחנות ההשמדה בלוז' ואושוויץ. ההצלה באה בזכות שחרור המדינה על ידי הצבא הסובייטי, וכך ניצלו יותר מ-400,000 יהודים.³ בעל המגילה משבח את השלטונות הרומנים הסוציאליסטים:

המשטר הדמוקרטי הוא שסייע בידנו לקומם את הריסותינו, לשקם את קהילותינו ולהרחיב את חיינו הדתיים... אנחנו מהדקים את יחסינו גם עם שאר קיבוצי היהודים באירופה ובכל העולם.

מי חיבר את "מגילת החורבן", ולמה לא רשם המחבר את שמו עליה בגלוי ואף לא ברמז (כגון באקרוסטיכון)? מדוע רצה להישאר באלמוניותו, והותיר את החיבור הזה אנונימי?

לאחר בדיקה וחקירה⁴ אנו משערים כמעט בוודאות שהמחבר הוא הרב בנימין וילנר, שנכלא במשך ארבע שנות המלחמה (1940-1944) במחנות הריכוז טרגו-ז'יו (Targu-Jiu) ברומניה גופה, וַאֲפֵינְאֵרְקָה (Vapniarca) וגרוסולובו (Grosolovo) בטרנסניסטריה כחשוד כביכול באהדה לקומוניזם. הוא רצה להישאר אנונימי בשל השבחים הרבים שהרעיף על המשטר הרומני הדמוקרטי-הסוציאליסטי, שרושש את היהודים מנכסיהם וסילקם מחיי הכלכלה, ועל הצבא האדום שהכה בגרמנים וגירשם מהמדינה וכך הציל את רוב יהודי רומניה מהשמדה.

הרב וילנר נולד בירושלים בשנת 1899. הוריו ירדו מהארץ ב-1901 וחזרו לגליציה, וממנה ברחו בתחילת מלחמת העולם הראשונה לצ'כיה. בין השנים 1915 ל-1918 למד הרב וילנר בישיבה בווינה. בשנת 1920 הגיע לרומניה ולמד בישיבות באיה-מארה (Baia-Mare) וסאטו-מארה שבטרנסילבניה. הוא הוסמך לרבנות על ידי רבני בוקרשט הרב משה ברגר והרב זוסיא לנדמן ועל ידי הרב ד"ר אלכסנדר שפרן, רבה הראשי של המדינה. הרב וילנר כיהן כשו"ב ומו"ץ בעיירה ליטני (Liteni) משנת 1925 עד 1929 ועבר לעיירה פרומושיקה (Frumusica), שבה התגוררו בשנת 1930 כ-434 יהודים. בשנת 1960 עלה הרב וילנר ארצה ונפטר בפתח-תקווה בשנת 1978.

² פרשת הרצח הנורא של יהודי טרנסניסטריה, שכונתה "אושוויץ של רומניה" כמעט שלא ידועה לנוער ולציבור בארץ ובעולם.

³ מספר הנרצחים והנעדרים היה 385,306 נפש. לפי דו"ח הקונגרס היהודי העולמי בבוקרשט לאחר המלחמה: רומניה הפאשיסטית הייתה אחראית ישירות ל-271,306 קרבנות, והונגריה הפאשיסטית הייתה אחראית לכ-114,000 קרבנות. ראו: "הקונגרס היהודי העולמי, יהדות רומניה בתקופה לאחר המלחמה" (ללא מקום ושנת הוצאה), עמ' 4-5.

⁴ אחת ההוכחות להיותו מחבר המגילה היא השוואת כתב היד שבו נכתבה המגילה (כתב סת"ם) עם כתב ידו של הרב וילנר שהיה סופר סת"ם, תוך הסתמכות גם על עדויות שני בניו של הרב צבי גוטמן שאצלו שימש הרב וילנר כסופר.

ד"ר יעקב גלר
המרכז ללימודי יסוד ביהדות